

S ez egyben az élet egyik alapvető és legfőbb értéke. Ez a felfogás messzire viszi Malrauxt az individualizmus multszázadbeli eszményeitől, de legfőképp a fasizmus mai vezér- és tekintély-kultuszától. Az utóbbira nézve találóan jegyzi meg Jean Guéhenno, hogy a fasiszta rendszer lehetetlenné teszi a méltóságot, mert a vezetők mértéktelen hiúságán alapul s hogy mindenképp azokat az elbizakodott fiatalokat lelkesíti, akik csak azért dicsőítik annyira a tekintélyt s a hierarchiát, mert gyakorolni törekednek az elsőt és kihasználni a másodikat. Malrauxnál az egyéniség a szolidaritás akarásában tágul ki, a közös sors vállalásában, a bajtársi érzés odaadásában és áldozatában, mely a halál közös végzetével szemben a kreatura szívbemarkoló végső diadala. Ezt a magatartást elvi határozottsággal fogalmazza meg legutóbbi könyve, a *Gyűlölet ideje* (Le Temps du mépris) előszavában. Ez a története, (melyet a Dimitrov érdekében tett németországi utjáról hozott), a szorongatott egyén mély börtönélménye, szétaradó monológja; benne meg fölötte a szolidaritás vágyával, áldozatával és küzdelmével. Néhány jelenete: a sötétzárkában deliráló fogoly feszült kopogtatása a börtönfalon egy ismeretlen bajtárs kopácsoló jeleire; repülőut a jégviharban s a kiszabadult fogoly és az ismeretlen pilóta kevés szavú, benső együttküzdése, — felejthetetlen. E férfias bajtársi érzés irodalombeli hanyatlását panaszolja föl az előszóban: „...a művészi érzékenység története Franciaországban, az utóbbi ötven évben, a férfias testvériség agóniájának nevezhető. Valódi ellensége az a 19. században elszórt, megfogalmazatlan individualizmus, mely sokkal inkább az elkülönülés vakbuzgóságából, mint az egész ember megteremtésének akarásából született.“ Malraux az egész ember megvalósulását és benne a sajátmagához hasonló frondőr értelmiségiek életformáját a magasabbrendű szolidáris közösségben keresi. „Embernek lenni nehéz, — írja. — De a közösség elmélyítésével nem nehezebb, mint a különbség művelésével, — s az előbbi legalább olyan erővel táplálja, mint az utóbbi azt, ami által az ember ember, ami által önmagát meghaladja, alkot, feltalál vagy elgondolja magát.“

Az egész ember megvalósulása Malraux és valamennyiünk számára csak az új közösségben, az osztatlan, egész emberiségben lehetséges.

Korvin Sándor

A KÖZÉPOKTATÁS VALSAGARÓL ad számot Joachim Botez könyve: Egy nevelő feljegyzései (*Inseamnărire unui Belfer*. Editia Fundațiilor Regale, Bucuresti 1935.) Botez könyve nem elvi szempontokból kiinduló tanulmány, hanem intim feljegyzések gyűjteménye, mely egy a könyvek világában élő s a valósággal folyton összeütköző „széplélek“ vívódásait tükrözi vissza. Botez naiv racionalizmussal csodálkozik el azokon az eszteleniségeken, melyekkel hányatott tanári pályája folyamán minduntalan találkozott. Első iskolai élményeivel kezdi: „Hogy is felejtethetném el valaha az igazgató ur nehéz, kegyetlen öklét, amely már az első napon, lecsapott reám... Miért ütött meg az a nagy ember épp abban az osztályban, melynek ajtaja fölött arany betűkkel állott a felírás: „Gyermekek, szeressétek egymást, mintha testvérek lennétek?“ „Azért, mert részeges volt s mert cipőmön behoztam valamit az osztály padlójára az ucca sarából...“ Az előbbi „miért“ az egész könyv hangulatát meghatározza, s minduntalan felmerül, újabb és újabb változatokban. De Botez nem tud válaszolni. Viszont rámutat a jelenségekre s ez könyvét feltétlenül értékesé teszi még akkor is, ha az olvasót zavarják és bizonyos fokig izlésében sértik a legváratlanabb helyeken felmerülő idézetek és reminiscenciák (Botez különben szorgalmas műfordító).

A középkortatás akut válságáról nem tudunk meg semmi újat, Botez ugyyszólván sub specie aeternitatis jegyzi fel azokat az ellenmondásokat, melyeket az iskola célkitűzései és megvalósításai, eszközei és eredményei között lát. Egy temetőbeli sétáján lemásolja a következő sírfeliratot: „Több jóságot! Itt nyugszik drága és felejthetetlen gyermekünk és testvérünk, Marioara-Miora, meghalt tizenhét éves korában. Hatodik gimnazista volt s elvetette magától az életet, mert javítóra bukott, eltávozott ebből a világból, melyet nem ismert, és mégis rossznak és igazságtalannak tartott.“

A kisvárosokban eltöltött tanárévek sivár unalma és reménytelen-sége iratja Botezzel legelkeseredettebb és leglázázóbb sorait: „Ha eszembe jut a korcsmai cégérű gimnázium, börtön szobáival, rozsdásrácsú ablakaival, a föld alól kiásott koporsóhoz hasonlóan korhadt padlójával, pókhálós sarkaival, belpoklos falaira akasztott egészségügyi és nyelvtani táblázataival, lehangolt és foghíjas harmóniumával, melyette vagy piszkos üvegekben aszalódó állataival, légypiszkos s poros kémcsöveivel és retortáival, elrettentő ellenőrzési jegyzőkönyveivel, mindig azon csodálkozom, hogy nem kongatta még meg valaki ebben a veszekedős emberekkel teli városkában a vészharangot, hogy nem kaptak kaszára, kapára a szülők, hogy nem kergették ki bennünket a határból az asszonyok az uccák összes köveivel és göröngyeivel, hogy még tandíjat fizetnek egy olyan iskolának, ahol 24 jelölt közül 20 megbukott az érettségén s a 4 is csak éppen, hogy átvergődött. Hogyan lehetséges az, hogy az iskolai hatóságok nem törölték el a föld színéről, nem gyújtották fel, nem kergették el ezt az iskolát ezután a borzalmas bukás után, úgy ahogy elkergetik a teknő mellől azt az asszonyt, aki nem tudja kidörzsölni a koszt az ujjakból és a varrások alól.“

A könyv legérdekesebb fejezete talán az, amelyben Botez a szerelemről beszél: „A kisebb gimnáziumi diákoknak az erkölcsi nevelő órákon sápadtan konvencionális tanulságos meséket mondanak, melyek sehogyssem egyeznek meg az iskolaudvaron, uccán és otthon folyó életükkel. A nagyobbak elvont erkölcsi és apologétikai leckéket kapnak, miközben sokan közülük már valami vad Klotildról álmodoznak. Mily' megmentő hatása s mily' vezető szerepe lehet azoknak az erkölcsi tanításoknak, melyeket valamelyik iskolában a pap hirdet, amikor (a szent igazság nevében kell ezt bevallanom, melyet Kant az Isten földi szemének nevez) a félreeső helyen magam láttam a papné és a számtan-tanár viszonyát ábrázoló obscén rajzot, mely mellől természetesen nem hiányzott az illő magyarázat sem.“ Botez idézi *Urbancici* pedagógiai tizparancsolatának egyikét: „Kerüljünk el minden hazugságot, főképpen pedig a szexuális kérdéseket illetőket, a gyerekek előtt“ — s megint felmerül a kérdés: miért van ez így?

A minisztérium körlevele előírja, hogy a gyerekektől távol kell tartani minden olyan olvasmányt, amely összeegyeztethetetlen az iskolai légkörrel, vagy az erkölcsi követelményekkel“. „Bűnözőkként kezeljük az iskolásokat? Zárjuk őket állandóan a gyanu kegyetlen lakatja alá? Fegyenceknek tekintjük őket? Penitenciás ruhában járassuk tanítványainkat, amint Mme de Maintenon ólomcipőben járatta a védenceit?... Vágjuk le annak a zsengekorú tanulónak a kezét, aki Dosztojevszkij „Koraérett“-je, Lady Chatterley vagy Cocteau „Entants Terribles“-i után nyul. De bármit is csináljunk megfélemlíthetetlen kíváncsiságuk csak győzni fog.“

Botez több alkalommal volt érettségi bizottságok tagja. Egy a minisztériumhoz intézett jelentéséből idézi a következő sorokat: „az előírások szellemében nem kívántam a jelöltektől sem sánta tartalmakat

sem irodalomtörténeti erudíciót, sem pedig tájékozottságot az irodalmi értékek világában, amit pedig el lehetne várni az élet és ez egyetem küszöbén álló ifjaktól. Csak azt kértem, hogy pontosan, értelmesen olvassanak, lehetőleg irodalmi nyelvre fordítsák a szöveget s franciául elemezzék azt. Csak amikor a nyelv feltűnő nemtudását tapasztaltam, diktáltam fel a táblára egy negyedik gimnázista tudásának megfelelő mondatot. Az eredmény néhány örvendetes kivételtől eltekintve elképesztett s kétségbeejtett. A jelöltek, kik félórán keresztül tanulmányozhatták a szöveget, úgy nyelvtanilag, mint esztétikailag rosszul olvastak. Sokan még a *être* és az *avoir* igék jelenidejét sem tudták leírni. A legtöbben nem értették meg a kapott szöveget. Egyetlen jelölt sem birt a legelemibb verstani ismeretekkel. Ami pedig a nyelv gyakorlati s az irodalom esztétikai ismeretét illeti, néhány szerencsés esettől eltekintve, az eredmény teljesen nemleges.“

Botez mgfigyeléseit komolyan vette s állandó konfliktusai voltak felettes hatóságaival. Áthelyezések, felfüggesztés és korai nyugdíjazás: ezek az egyenlőtlen harc állomásai. De a tagadhatatlanul bátor és következetes erkölcsi magatartás önmagában véve nem lehet elég. A pontosan és sokszor maradéktalanul feltárt hibák és hiányosságok okaira Botez nem tud rámutatni. Holott változtatni csak az tud, aki nemcsak a tényeket és helyzetet, hanem az okokat s javítás módját is feltárja.

Botez könyve még így, rendszertelenségében, minden célszerűságtól való mentességében, tulfinomult szellemi naivságában is beszédes dokumentuma az élettől s a modern társadalmi fejlődéstől elszakadt iskola állandó s folyton mélyülő válságának.

Csehi Gyula

EGY SZEGÉNYPÁRTI IRÓ. Irodalmi körökben tartja magát egy szó-lásmód, amely úgy mondják Hunyady Sándorról született. Lényege, s tartalma az, hogy minden író szegénypárti. Így lakónikus nyereségében ez az állítás inkább valóságosságával meglepő, mint tartalmi igazságával. Hiszen annyi író ismerünk, aki mindenképp gazdagságot, még ha a szegények írója is. Éppen a szegények számára készülő irodalom van tele a tündöklő és vonzó gazdagság boldogító befejezésével. Hunyady azonban aligha az ilyen eszközű író tartja szegénypárti írónak. Ha jól emlékszünk egyszer már írta is valakiről azt, hogy a szegények írója. Nos, ebben a megfogalmazásban sok állítás és tagadás szüremlik össze. Így az, hogy az illető nem tévesztendő össze a szocialista írókkal, akik ugyan negyedikrendpártiak, de oly' módon, hogy ellenzői a mai viszonyoknak, amik kitenyészik a szegénységet. A szegénypárti író ezzel szemben nem harcos szellem, nincs benne ellenkezés, támadó, romboló és építőszándék, hanem egyedül részvét van benne, együttérzés a szenvedőkkel, aféle krisztianista emberszeretet, ujkori humanizmus. Nem lényeges most, hogy amidőn Hunyady a maga megállapítását valakire alkalmazta, pontos diagnózist adott-e. Mint ahogy ez alkalommal az sem túlzottan fontos, hogy vitassuk: nem minden író szegénypárti, de akadnak olyanok is. Bizonyos, hogy Hunyady, ha megfogalmazását hasonló értelemben tette is, mint ahogy korpoltálják, valószínű, hogy csak azért tette így, mert szűkebb körre vonta az írói lét lényegét és kizárta innen a tollnokoknak azt a fajtáját, akikben annyi szív sincs, hogy együtt érezzenek a szenvedőkkel. És ha ezt tette Hunyady, úgy arra a legelső követelményre volt tekintettel, amely az író művészsé teszi, hogy emberi érzéseinek kifejezést tud adni.

Hunyady Sándor legújabb novelláskötetét* olvassuk: *Az ötpengős leány-t*. Ne csodálkozzék senki, a szegénypárti író itt áll előttünk a szerző Hunyady személyében. A recept, amely tőle származik, rá is al-

* Hunyady Sándor: *Az ötpengős leány*. (Athenaeum, Budapest, 1935.)